

адміністрацій, сектору сил безпеки та оборони України, а також на забезпечення правоохоронної функції.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 16 серпня 2024 року. *Вебпортал Верховної ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 1 січня 2020 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#n4288>.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64. Дата оновлення: 7 листопада 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закону України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. Дата оновлення: 27 липня 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
5. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 21 листопада 2024 року. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2123-IX. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.

СМЕЛЬЯНОВ Роман, доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор філософії за спеціальністю 081 «Право».

ОКРЕМІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО

Неповнолітні, які вчинили кримінальне правопорушення є вразливою категорією учасників кримінального процесу, оскільки в силу відсутності життєвого досвіду, недостатніх знань, несформованої психіки вони не в змозі правильно розуміти та сприймати усі процесуальні та слідчі (розшукові) дії, які відбуваються під час кримінального провадження.

При цьому як зазначено в Декларації прав дитини, "дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування,

включаючи належний правовий захист як до, так і після народження"[1]. Саме правовий захист є одним із ключових моментів ефективного та справедливого розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного.

Національне законодавство України передбачило обов'язкову участь захисника щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (п.1 ч.2 ст. 52 КПК України) [2]. Тобто, за відсутності документального підтвердження віку підозрюваного навіть мінімальні сумніви у тому, що особа є неповнолітньою, виступають підставою щоб залучити адвоката як захисника до участі у кримінальному провадженні [3, с. 149]. Саме участь адвоката у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього сприятиме ефективному захисту прав дитини та надасть можливість дотриматись усіх процесуальних процедур відповідно до закону.

На відміну від психолога, слідчого чи прокурора, у адвокатів відсутня спеціалізація ювенального захисника, що, на нашу думку, може негативно впливати на процес захисту прав дитини.

Відмітимо, що спеціалізація адвоката, який захищає права неповнолітньої особи у кримінальному провадженні, передбачена нормативними документами Франції, Італії, Нідерландів, Сполучених Штатів Америки, Великобританії та інших держав [4, с.331].

Погодимося із тим, що захисник (адвокат) повинен надавати юридичну допомогу неповнолітньому підозрюваному керуючись виключно за законом, а не за власним переконанням, бути неупередженим. Основним завданням повинно бути спростування підозри чи обвинувачення, виявлення обставин, які пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність неповнолітнього підозрюваного [5, с.77]. При цьому, адвокат має знайти спільну мову із неповнолітнім, який потрапив у кримінальне судочинство та роз'яснити останньому про свою задачу у справі дитини, а саме надати кваліфіковану допомогу та захистити від неправомірного впливу зі сторони інших учасників кримінального процесу. Переконані, що налагодження психологічного контакту з неповнолітнім є базовою передумовою ефективної роботи адвоката. Це дозволяє знизити рівень напруження, тривоги або страху, який може відчувати неповнолітній.

Варто погодитись із тим, що адвокат, який спеціалізується на захисті прав неповнолітніх має володіти спеціальними знаннями у сфері дитячої психології, педагогіки [6, с. 199]. Адвокату вкрай важливо розуміти особливості емоційного стану дитини та її здатність до взаємодії. Такий підхід сприяє формуванню довіри до захисника. Також дуже важливим є авторитет адвоката для неповнолітнього, це допоможе зробити захисника не лише юридичним представником, але й наставником у складній ситуації.

При цьому, варто погодитись із Я. Куц, яка зазначає, що в частині захисту неповнолітніх захиснику необхідно знайти спільну мову не тільки із підзахисним, а ще із його батьками (опікунами), бо для останніх їхня дитина

завжди «права», і в сенсі виправдання дій дитини схильні вчиняти як законні, так і незаконні дії [7, с. 74]. У разі розбіжностей у поглядах на лінію захисту між адвокатом та батьками неповнолітнього захист це може нашкодити дитині, саме тому важливо дорослим досягти компромісу та зосередити свої зусилля на ефективному захисті та мінімізувати травматизацію психіки неповнолітнього.

Ще одним проблемним питанням є корупційні дії з боку правоохоронців, які як правило, своє первинне спілкування з підлітком проводять без присутності батьків (опікунів) та захисника, що є не тільки грубим порушенням кримінального процесу, а й має страшенний ефект навіювання і тяги до самооговору під тиском таких «правоохоронців» [7, с. 74]. Відмітимо, що у практичній діяльності не поодинокі випадки зтягування у залученні адвоката до зустрічі з неповнолітнім задля вчинення психологічного тиску з боку правоохоронців, або залучення «зацікавленого» в сторону правоохоронців адвоката. Зазначені випадки вкрай негативно впливають на психіку дитини, оскільки вона схильна до навіювання та може піддатись психологічного тиску, що в подальшому може впливати на ефективності кримінального процесу та долю неповнолітнього. Саме тому, задля уникнення порушень прав неповнолітнього, який потрапив у конфлікт із законом вважаємо доречним запровадити спеціалізацію ювенального адвоката.

Під ювенальним адвокатом, І.В. Ольшанецький розуміє адвоката, який на підставах та в порядку, що передбачені Законом, здійснює захист, представництво та надання інших видів правової допомоги неповнолітнім [8, с. 53]. Доповнюючи зазначене визначення, вважаємо за потрібне додати, що ювенальний адвокат має залучатись виключно через центри безоплатної вторинної правничої допомоги. На наш погляд, адвокати, які будуть залучатись із центру будуть навчатись ювенальній психології та особливості роботи з дітьми, не будуть перевантажені іншими справами, що сприятиме ефективному захисту прав дитини.

Стосовно участі «безкоштовних адвокатів» у справах за участі неповнолітніх підозрюваних, О.Г. Литвиненко зробила висновок про те, що захисники, які залучаються за рахунок держави найчастіше співпрацюють зі слідчими не на користь дитини [5, с. 80]. Із думкою вченої можна погодитись частково, оскільки дійсно, практиці відомі випадки неналежного виконання «безкоштовними адвокатами» своїх обов'язків. Однак, ми вважаємо, що якщо адвокат буде мотивований державою та здійснюватиме свої повноваження виключно із врахуванням правосуддя дружнього до дитини то його ефективність матиме високий результат.

Отже, підсумовуючи варто зазначити про те, що захист прав неповнолітнього, який потрапив у конфлікт із законом необхідно здійснювати виключно ювенальним адвокатом. Адвокат у роботі з неповнолітніми виконує не лише юридичну, але й педагогічну та психологічну функцію. Це накладає на нього додаткову відповідальність та

вимагає високого рівня професійної етики, емпатії та розуміння особливостей роботи з молоддю. Ефективна комунікація та підтримка з боку адвоката здатні стати ключовим фактором у виправленні та подальшій соціалізації неповнолітнього. Вважаємо, що ювенальний адвокат має спеціалізуватись тільки на захисті прав дітей, при цьому постійно підвищувати свою кваліфікацію у сфері вікової психології та педагогіки, що допоможе йому у налагодженні контакту з неповнолітніми і його законними представниками, сприятиме більш швидшому та ефективному роз'ясненні процесуальних особливостей тощо. На нашу думку, такі адвокати мають базуватись у центрах безоплатної вторинної правничої допомоги для того, щоб надати можливість більшій кількості неповнолітніх мати змогу звернутись за кваліфікованою допомогою саме до ювенального захисника.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 06.12.2024)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 06.12.2024)
3. Кожевніков Г.К., Романюк В.В. Особливості участі захисника в кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Юридичні науки. Випуск 1. Том 4. 2015. С. 148-152
4. Ільченко О. В., Петренко В. О. Правові аспекти застосування міжнародного досвіду у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. Т. 2. 2017. С. 148–152.
5. Литвиненко О.Г. Досудове розслідування щодо неповнолітнього підозрюваного: монографія. Київ : ВД «Дакор», 2023. 220 с.
6. Холод Р.С. Правовий статус неповнолітнього обвинуваченого на досудовому розслідуванні. Запоріжжя. 2006. 259 с.
7. Куц Я.О. Обмеження прав захисника під час захисту прав та законних інтересів неповнолітнього на стадії досудового розслідування. *Вісник Академії адвокатури України*. Том 13 число 1(35) 2016. С. 74-76.
8. Ольшанецький І.В. Ювенальна юстиція: проблеми законодавчого врегулювання її органів в Україні (ювенальний суддя, прокурор, слідчий, адвокат). *Правова держава*. №37. 2020. 45-56

ІВАНЦОВ Володимир Олександрович, начальник відділу аспірантури (ад'юнктури) і докторантури професор кафедри адміністративної діяльності Харківського національного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, доцент, майор поліції.